

Barbara Kuklik
ORCID: 0000-0002-3983-7161

WŁADYSŁAW GRABSKI – REFORMATOR PIENIĄDZA W POLSCE (JEGO POZĄTKI W POLITYCE)

ВЛАДИСЛАВ ГРАБСЬКИЙ – ГРОШОВИЙ РЕФОРМАТОР У ПОЛЬЩІ (ЙОГО ПОЧАТКИ В ПОЛІТИЦІ)

Władysław Grabski znany jest przede wszystkim jako twórca polskiej reformy walutowej z 1924 r. i dzięki wprowadzeniu polskiego złotego do powszechnego obiegu na terytorium Polski.

Władysław Grabski urodził się 7 lipca 1874 r. w Borowie nad Bzurą. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Był synem ziemianina Feliksa Grabskiego. Ojciec Grabskiego dorobił się sporego majątku uprawiając buraki cukrowe, co pozwoliło mu na zakup posiadłości w Borowie, gdzie na świat przyszedł Grabski. Jako uczeń Gimnazjum Filologicznego w Warszawie uczestniczył w spotkaniach tajnych kół samokształceniowych. W tym okresie życia pozostawał pod wpływem poglądów socjalistycznych. Jednakże jego związek z socjalistami był mocno powierzchowny. Dopiero wyjazd na studia zagraniczne ukształtował jego poglądy w kierunku liberalnym. W 1892 r. uczęszczał do paryskiego Ecole des Sciences Politiques. Na Sorbonie studiował historię i ekonomię. Oprócz kilkuletnich studiów we Francji, Grabski studiował także w niemieckim Halle, poświęcając się agronomii⁴⁵.

Pięcioletni okres zagranicznych studiów przerwała śmierć ojca Grabskiego. Osiadłszy w rodzinnym majątku w Borowie poświęcił się działalności gospodarczo-społecznej oraz naukowej, skupiającej się na tematyce wiejskiej. W kolejnych latach kontynuował działalność na rzecz miejscowej ludności wiejskiej będąc założycielem rolniczej stacji doświadczalnej w Kutnie, fabryki spółdzielczej, utworzył kółko rolnicze oraz jedną z pierwszych spółdzielni mleczarskich. Wspierał także szkoły rolnicze. Owa działalność była przyczyną jego kłopotów z rosyjskim wymiarem sprawiedliwości w Królestwie Polskim. W 1905 r. trafił do więzienia za pracę społeczną wśród chłopów. Grabski prowadził też działalność publicystyczną. Był autorem wielu publikacji. Jego tematyka była związana głównie z finansami i polityką agrarną. Za napisanie dwutomowej *Historii Towarzystwa Rolniczego* uhonorowano go nagrodą krakowskiej Akademii Umiejętności. W 1905 r. rozpoczął karierę polityczną i wszedł do rosyjskiej Dumy z ramienia stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. Lata 1913-1914 to okres kierowania biurem Centralnego Towarzystwa Rolniczego. Jako działacz Towarzystwa hołdował przekonaniu, że Warszawa powinna mieć rozwinięte gałęzie przemysłu spożywczego, opartego

⁴⁵W. Morawski, *Władysław Grabski – polityk, mąż stanu, reformator*, Warszawa 2004, s. 12–13.

.....
głównie na własnych surowcach. Założenie to zrealizowano pomyślnie. W roku 1914 wybrano go na wiceprezesa Centralnego Komitetu Obywatelskiego⁴⁶.

Rok później, gdy Niemcy w czasie działań wojennych zajęli tereny Królestwa Polskiego Władysław Grabski wyjechał do Rosji, gdzie przebywał do wybuchu rewolucji październikowej. Za reprezentowanie opcji antyniemieckiej został uwięziony w twierdzy Modlin. Grabski krytykował skupioną na eksploatacji terytorium Polski, politykę ekonomiczną okupanta. Napisał tam trzeci tom *Memoriałów w kwestii włościańskiej*. W 1917 r. wydano jego broszurę zatytułowaną „Podstawy siły wewnętrznej państwa polskiego”, w której wskazywał konieczność odrzucenia prywatnych interesów, na rzecz wspólnego działania dla niepodległości⁴⁷.

Władysław Grabski od wielu lat prowadził działalność społeczną i polityczną. Jednakże jednym z pierwszych stanowisk jakie pełnił w niepodległej już Polsce był epizodyczny okres jako minister skarbu w rządzie Leopolda Skulskiego powołanego 13 grudnia 1919 r. Jako minister od samego początku postulował :

„Będąc w r. 1920 ministrem Skarbu postawiłem program naprawy Skarbu, polegający na ograniczeniu wydatków, przestaniu emitowania marek na cele budżetowe, i pokrywaniu wydatków nadzwyczajnych, których mieliśmy wówczas bardzo dużo, dochodami nadzwyczajnymi, jako to pożyczkami krajowymi i zagranicznymi”.⁴⁸

Priorytetową kwestią dla ministra skarbu Grabskiego była kwestia uporządkowania gospodarki budżetowej. W planach była także reforma walutowa oparta na amerykańskiej pożyczce. Początkowe sukcesy oraz rozbudowane plany reform gospodarczych zostały jednak zniweczone przez nadchodzący front bolszewików z chwilą wybuchu wojny polsko-bolszewickiej. Kryzys spowodowany wydatkami wojennymi, doprowadził do gwałtownego załamania kursu marki polskiej, która przed wojną z bolszewikami uległa lekkiej stabilizacji. Ogromu problemów nie udźwignął rząd Skulskiego, który podał się do dymisji. Kolejnym stanowiskiem jakie przypadło Grabskiemu była funkcja premiera. Po upadku rządu Skulskiego wysunięto propozycję stworzenia centrolewicowego rządu z Wincentym Witosem na czele. Jednakże taka opcja byłaby zarzewiem kolejnych konfliktów między politykami, postanowiono o utworzeniu rządu bezpartyjnego, zrzeszającego grono ekspertów.

30 czerwca 1920 r. Władysław Grabski w swoim expose podkreślał przede wszystkim bezpartyjność jego gabinetu. Jako najistotniejsze kwestie, podał uporządkowanie kwestii rolnej, powołanie banku emisyjnego. Aby sobie z tym poradzić Grabski złożył projekty ustaw o utworzeniu Banku Rolnego, konieczności wygospodarowania miliarda marek na cele reformy oraz o obowiązkowym wykupie ziemi przez państwo⁴⁹.

⁴⁶E. Tokarewicz, *Władysław Grabski – polityk – ekonomista – reformator*, Zeszyty Naukowe, s. 55.

⁴⁷ *Tamże*, s. 56–57.

⁴⁸W. Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej*, Warszawa 2003, str 8-9.

⁴⁹W. Grabski, *Exposé sejmowe z 30 VI 1920 r.* [w] Maria Drozdowska, Marian Drozdowski, *Mysli o Rzeczypospolitej: autonomia, reforma, edukacja obywatelska: wybór myśli politycznych i społecznych*, Kraków 1988, s. 66–73.

.....

Nieudane wystąpienie polskiego premiera na konferencji w Spa było jedną z przyczyn dymisji pierwszego rządu Grabskiego. Większość ustaleń powziętych w Spa była dla Polski niekorzystna. Wielka Brytania obiecała pomoc Polsce w wojnie z bolszewikami w zamian za szereg ustępstw, takich jak przekazanie Wilna Litwie oraz zgodę na niekorzystny podział Śląska Cieszyńskiego. Dzięki tym ustępstwom Grabski otrzymał obietnicę wysłania misji wojskowo-dyplomatycznej Ententy i dostaw amunicji z Zachodu. Obiecano także pomoc wojskową w sytuacji przekroczenia przez bolszewików linii Curzona⁵⁰. Dymisja rządu Władysława Grabskiego miała miejsce 24 lipca 1920 r⁵¹.

W rządzie Wincentego Witosa Grabskiemu po raz kolejny przypadło stanowisko ministra skarbu. W stworzonym wtedy „Projekcie programu polityki ekonomicznej i finansowej Polski po wojnie”, postulował on prowadzenie przez rząd polski niezależnej polityki gospodarczej oraz stabilizację waluty. W rozdziale drugim tego dokumentu Grabski do najważniejszych zadań polityki powojennej zaliczył zaprzestanie działań mogących zagrozić pokojowi na wschodzie, wskazania dobrych stosunków z Francją w celu uzyskania pożyczki na cele wojskowe. Zalecał zaniechanie gospodarki wojennej i skupienie się na wzroście wytwórczości. Powojenny wzrost wytwórczości miał odbywać się przy minimalnym zakresie interwencji państwa. Konieczne było także poczynienie oszczędności w wydatkach państwa. Najważniejszym założeniem tego dokumentu była postulowana od dawna równowaga budżetowa. Jak pisał sam Grabski: „*Naczelnym postulatem prawidłowej polityki skarbowej jest równowaga pomiędzy wydatkami i dochodami przy jednoczesnym zadośćuczynieniu głównym potrzebom Państwa*”.⁵²

Władysław Grabski został odsunięty od funkcji ministra 24 listopada 1920 r.. Na rok wycofał się ze świata wielkiej polityki, piastując stanowisko nadzwyczajnego komisarza rządu do spraw repatriacji Polaków z Rosji Sowieckiej. W tym okresie rozstał się ze swoją partią Narodową Demokracją (Endecją) znacznie ochładzając relacje z dawnym ugrupowaniem. W 1922 roku zarzewiem konfliktu było utworzenie monopolu tytoniowego⁵³.

Ostatnim stanowiskiem Grabskiego przed powstaniem jego słynnego, reformatorskiego rządu była trzecia już teka ministra skarbu. Po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza na głowę państwa wybrano Stanisława Wojciechowskiego. Dramatyczne wydarzenia ostatnich miesięcy nie sprzyjały uspokojeniu się sytuacji politycznej. Skłócone stronnictwa nie mogły dojść do porozumienia w kwestii utworzenia kolejnego rządu. Z powodu braku trwałej koalicji postanowiono po raz kolejny utworzyć rząd pozaparlamentarny, na czele którego stanął Władysław Sikorski.

Władysław Grabski jako minister skarbu w kolejnym rządzie postulował przeprowadzenie reform: walutowej i skarbowej. Metodą sanacji finansów miała być

⁵⁰M. Kamiński, M. Zacharias, *Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej: 1918–1939*. Warszawa, 1987, s. 49–50.

⁵¹E. Tokarewicz, *Władysław Grabski-polityk...*, s. 61.

⁵²Projekt programu polityki ekonomicznej i finansowej Polski po I wojnie, wyd. Ministerstwa Skarbu, Warszawa 1920.

⁵³Tamże.

.....
równowaga budżetowa osiągnięta dzięki zmniejszeniu wydatków. Miano to osiągnąć poprzez ograniczenie wydatków wojskowych oraz obcięcie dotacji dla kolei państwowych, które były jedną z głównych przyczyn ogromnego deficytu budżetowego. Kluczową kwestią która miała pozwolić na zwiększenie dochodów do budżetu miała być waloryzacja podatków. Dotychczas naliczane według nominalnej stawki podatki, w warunkach inflacji, zachęcały obywateli do opieszałości w ich regulowaniu. W takiej sytuacji do budżetu państwa zawsze wpływało mniej niż zakładano⁵⁴. Po reformie podatki miały być naliczane na opartym na mierniku złota indeksie cen hurtowych. W praktyce stawki zostały oparte na wartości franka szwajcarskiego. Był to także sygnał przesądzający o parytecie nowej polskiej waluty.

Grabski swoją reformę zaplanował na trzy lata. Przewidywał, że budżet dzięki stopniowo wdrażanej reformie będzie w coraz mniejszym stopniu zasilany inflacyjną emisją pieniądza. Powstający deficyt miał być pokryty z zagranicznych pożyczek oraz nadzwyczajnego podatku majątkowego. Dzięki wprowadzonemu podatkowi zakładał wpływy na poziomie 600 mln przyszłych złotych. Jednak jako priorytet Grabski stawiał zrównoważenie budżetu i reformę skarbową. Reforma walutowa miała być kolejnym etapem stabilizacji. Kres zaplanowanych reform spowodowany był zmianą rządu i niemożnością porozumienia się Grabskiego z pozostałymi ministrami. Centroprawicowy rząd Witosa nie wspierał jego pomysłów reformatorskich.

30 czerwca 1923 r. Władysław Grabski złożył na ręce premiera Wincentego Witosa swą dymisję. W swojej publikacji „Dwa lata pracy u podstaw państwowości nasze” tłumaczył swą decyzję następującymi słowami:

*„Nie czując dostatecznego zrozumienia i poparcia wśród większości rządowej do mojego programu, jednocześnie skonstatowałem ostatnio, że nie jestem dostatecznie zharmonizowany z obecnym gabinetem i pod względem ogólnopolitycznym”.*⁵⁵

Kilka miesięcy później upadł rząd Chjeno-Piasta w dramatycznych okolicznościach. Społeczeństwo rozgoryczone wysokimi cenami, rosnącym bezrobociem ruszyło masowo do strajków. Do najtragiczniejszego epizodu tego okresu zalicza się 6 listopada 1923 r., gdy wojsko podczas tłumienia manifestacji w Krakowie użyło ostrej amunicji, raniąc i zabijając osoby znajdujące się w tłumie. Wobec takich wydarzeń niemożliwym było utrzymanie się rządu Wincentego Witosa u władzy⁵⁶.

Do grudnia 1923 r, stanowisko premiera piastowało 12 osób, dopiero Władysławowi Grabskiemu udało się pełnić tę funkcję przez okres 2 lat. Dopiero udana reforma walutowa i skarbowa przeprowadzona przez Władysława Grabskiego w 1924 r. wniosła go na piedestał czołowego polityka i ekonomisty II Rzeczypospolitej.

⁵⁴ A. Chojnowski, P. Wróbel, Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1992, s. 134-136.

⁵⁵ W. Grabski, *Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej 1924-1925*, Warszawa 1927, s. 16.

⁵⁶ *Tamże*, s. 17.